

Glimt fra Riksantikvarens virksomhet 2007

Urnes stavkirke. Foto: Arve Kjersheim/ Birger Lindstad©Riksantikvaren

1. Det viktigste i året som gikk

2007 har vært preget av de store bevaringsprosjektene som startet opp året før.

Disse er Fredningsgjennomgangen, Tilstandsregistreringen, Stavkirkeprogrammet, Ruinprosjektet og Verdiskapingsprogrammet.

Samtidig jobbes det med stadig nye landsverneplaner i samarbeid med andre sentrale instanser, blant annet helsevesenet.

2007 var også det året hvor Riksantikvaren gjennomførte elektronisk saksbehandling. Nå blir det lettere å skaffe seg innsikt og informasjon også for andre utenfor huset.

"Glimt fra Riksantikvarens virksomhet i 2007" er alt annet enn fullstendig. Men omtalen av forskjellige emner gir et lite innblikk i og en smakebit på noe av det vi har gjort.

Innhold:

[Statlige byggeprosjekter:](#)

[Dronningberget - regjeringens gave til kongeparet](#)

Da H.M. Kong Harald og H.M. Dronning Sonja fylte 70 år i 2007, var regjeringens gave til kongeparet istandsetting av Dronningberget på Bygdøy.

[Restaureringen av Oscarshall slott](#)

Riksantikvaren deltar sammen med Det kongelige slott og Statsbygg i arbeidet med å sette slottet Oscarshall i stand.

[Innredningen av Arkitekturmuseet](#)

Riksantikvaren har sammen med Statsbygg og arkitekt Sverre Fehn samarbeidet om innredningen av Bankplassen 3 til arkitekturmuseum.

[Rehabiliteringen av Universitetet i Oslo sentrum](#)

Riksantikvaren deltar i arbeidet med istandsettingen av Universitetet i Oslo sentrum.

[Fredningsarbeid:](#)

[Fredning av Bygdøy kulturmiljø](#)

I begynnelsen av april 2007 sendte Riksantikvaren ut varsel om at nordvestre del av Bygdøy-halvøya i Oslo ville bli foreslått fredet som kulturmiljø.

[Landsverneplanene - største fredningsprosjekt siden 1920-tallet](#)

Flyplasser, fengsler og sykehus og andre store bygningskomplekser skal komme på fredningslisten. Landsverneplanarbeidet er det største fredningsprosjektet siden 1920-tallsfredningene.

[Verdens nordligste bastionfestning fredet](#)

Vardøhus festning ble fredet i juli 2007.

[Fredningsgjennomgangen i rute](#)

Første år av Riksantikvarens fredningsgjennomgang ble tilbakelagt i 2007. Prosjektet er planlagt å vare i til sammen fem år.

[Arkeologi:](#)

[Staten dekker flere utgifter](#)

Riksantikvaren har i 2007 arbeidet med oppfølging av rundskriv T-02/2007 – Dekning av utgifter til arkeologiske arbeider ved mindre, private tiltak.

[Internasjonalt arbeid:](#)

[Samarbeid med kulturminnevernet i Zambia](#)

Riksantikvaren har siden 1998 samarbeidet med National Heritage Conservation Commission (NHCC) i Zambia for å styrke konservering og forvaltning av kulturminner.

[Innsats for europeisk kulturarv](#)

Gjennom EØS-midler bidrar Norge med store beløp til bevaring av europeisk kulturarv. Denne innsatsen har generert en rekke samarbeidsprosjekter mellom kulturarvinstitusjoner i Norge og mottakerlandene.

[Hager som kulturminner:](#)

[Hageprosjektet](#)

Hager, parker og andre grøntanlegg utgjør en egen kategori kulturminner som finnes over hele landet og i alle lag av befolkningen. Riksantikvaren tok i 2005 initiativet til et flerårig prosjekt med navn ” Forvaltning av historiske hager og parker i Norge”, til daglig kalt ”Hageprosjektet”.

2. Statlige byggeprosjekter

Dronningberget - regjeringens gave til kongeparet

Da H.M. Kong Harald og H.M. Dronning Sonja fylte 70 år i 2007, var regjeringens gave til kongeparet istandsetting av Dronningberget på Bygdøy.

Monumentet ble reist av kong Carl Johan og består av en byste og en trist utseende løve som ligger ved bystens fot i et trappeanlegg. Foto: Jon Markussen, Fylkesmannen i Oslo og Akershus

Statsbygg, Norsk Folkemuseum, Fylkesmannen i Oslo og Akershus, Universitetet for miljø- og biovitenskap og Riksantikvaren samarbeidet om tilbakeføringen og restaureringen av Grev Wedelmonumentet fra 1845 med parken rundt. Inkludert i gaven var også istandsetting av Seterhytten og gangveiene på Dronningberget.

Seterhytten

Seterhytten har fungert som badehus, rekreasjonshytte og restaurant. Foto: Jon Markussen, Fylkesmannen i Oslo og Akershus

Dronningberget var en del av folkeparken på Bygdøy som ble anlagt av Kong Carl Johan i 1837. Parken strakte seg over store deler av Bygdøy, og var Kristianiafolks rekreasjonsområde med gangstier, paviljonger og bevertningssteder.

På toppen av Dronningberget ligger Seterhytten, en liten bygning i nygotisk stil. Arkivsøk og bygningsarkeologiske funn viste oppsiktsvekkende nok at Seterhytten var det opprinnelige badehuset som lå på vannet ved Oscarshall slott, tegnet av Holtermann og senere flyttet til Dronningberget. Der det ble brukt som rekreasjonshytte for dronning Louise før det senere ble en populær restaurant. Seterhytten skal nå restaureres.

Wedel Jarlsberg

I 1845 ble det med pomp og prakt avduket et monument for å minnes Grev Wedel Jarlsberg. Monumentet ble reist av kong Carl Johan og består av en byste og en trist utseende løve som ligger ved bystens fot i et trappeanlegg. Monumentet ble utformet av Hans Michelsen – den mest betydningsfulle skulptøren i samtiden. Trappeanlegget ble hevet på slutten av 1800-tallet og et vakkert utformet gjerde tegnet av Nebelong (arkitekten for Oscarshall slott) rundt monumentet forsvant sporløst i 1950-årene.

Løven og bysten var i dårlig stand, og ble nå støpt i bronse, da den originale sinkmaterialet ikke lot seg reparere. Sinken ble i sin tid valgt av økonomiske grunner, og ble bronsert.. Man gjenfant det originale trappeanlegget slik at dette kunne senkes til sin originale posisjon. I et arkiv fant man originaltegningene til Nebelongs gjerde, og dette ble støpt på nytt. Nå står monumentet slik det sto i 1845, men med byste og løve i bronse slik at den tåler klapping og klatring.

Tilbakeføring

Undersøkelser i grunnen gav oss viktige spor etter den opprinnelige parken rundt monumentet slik at denne kunne tilbakeføres og istandsettes. Busker og trær, som gjennom årene har vokst seg stor og skjulte monumentet, ble trimmet. Gangstiene på Dronningberget ble gravd opp og istandsatt, og parken og monumentet fremsto flott da gaven ble overrakt kongeparet 18. september 2007.

Restaureringen av Oscarshall slott

Forvitret dekor repareres. Foto: Margrethe Moe©Riksantikvaren

Riksantikvaren deltar nå sammen med Det kongelige slott og Statsbygg i arbeidet med å sette slottet Oscarshall i stand.

Oscarshall slott ble oppført som lystslott for Kong Oscar I, og sto ferdig i 1852. Slottet markerte et klart arkitektonisk og kunstnerisk brudd med den regjerende stil, og regnes for vårt viktigste nygotiske verk. Man brukte de siste og mest moderne materialer, blant annet og en tidlig utgave av sement, den såkalte portlandsement, og asfalt.

Fukt

Det gikk ikke mange år før de første reparasjonene måtte gjøres. Fukt har hele tiden vært et problem, og de ”nye” materialene og bygningstekniske forhold har gjort at slottet har måttet repareres flere ganger gjennom årene. I samarbeid med Det kongelige slott og Statsbygg deltar nå Riksantikvaren i arbeidet med å sette Oscarshall slott i stand på en god og riktig måte. De innvendige og utvendige arbeidene på slott og sidebygninger er i gang.

Puss

Fasadene er blitt rensset for maling, og viser nå de mange pussreparasjonene som er blitt gjort. Innvendig restaurerer man rom for rom. Det er et stort og krevende arbeid som nå gjøres før slottet gjenåpnes til glede for gamle og nye venner av Oscarshall.

Innredningen av Arkitekturmuseet

Foto:©Nils Petter Dale

Riksantikvaren har sammen med Statsbygg og arkitekt Sverre Fehn samarbeidet om innredningen av Bankplassen 3 til arkitekturmuseum.

I mars åpner det nye Arkitekturmuseet på Bankplassen 3. Museet består av en ny paviljong tegnet av Sverre Fehn, det såkalte magasinbygget og gamle Norges bank fra 1830 – tegnet av Grosch i 1830. Norges Bank skulle symbolisere nasjonens økonomiske idealer, og Groschs bankbygning er en empirebygning som uttrykker monumentalitet, massivitet og tyngde. Groschbygget er fredet etter kulturminneloven.

Riksantikvaren har sammen med Statsbygg og arkitekt Sverre Fehn samarbeidet om innredningen av Bankplassen 3 til arkitekturmuseum. Groschbygningen har fått ny funksjon, og dette har krevd endringer av planløsning og overflater. Arbeidene har vært konsentrert om tilbakeføringen til Groschs opprinnelige bygning, i kombinasjon med Sverre Fehns møblering.

Arealene i første etasje er blitt tilbakeført, og senere tilføyelser er fjernet. Bygningsarkeologiske funn gjorde at trapp og veggdekor i inngangspartiet kunne rekonstrueres, og hovedtrapperommet er nå blitt et rom fra 1830-årene. Det ble funnet rester etter det originale teglgulvet, og gulvet i publikumsarealene er nå i tegl lagt slik det ble gjort for nærmere 180 år siden. I annen etasje er originale vegger satt i stand, med nyere interiører føyet til.

Resultatet har blitt en bygning der fortid møter nåtid, og samlet representerer anlegget arkitekturhistorie.

Rehabiliteringen av Universitetet i Oslo sentrum
Riksantikvaren deltar i arbeidet med istandsettingen av Universitetet i Oslo sentrum.

Foto: Svein Magne Fredriksen©Miljøverndepartementet

Universitetsbygningen sto ferdig i 1858 og ble tegnet av Grosch i samarbeid med den tyske arkitekten Schinkel. Anlegget er et av våre sentrale arkitekturverk, og er i sin helhet fredet etter kulturminneloven. Bibliotekbygningen (Domus Biblioteca), østre del av midtbygget (Domus Media) og Urbygget (Domus Academica) er allerede restaurert, og nå gjenstår vestre del av Domus Media med aulabygningen, samt professorboligen og utvendig fasaderehabilitering av hele anlegget.

Gode løsninger

Prosjekteringsarbeidet for Domus Medias vestre del er kommet i gang. Så langt har undersøkelser gitt oss ny og verdifull informasjon om bygningshistorien. utfordringen blir å finne gode løsninger for brukerne, samtidig som de store antikvariske verdiene ivaretas.

Aulaen

Universitetets aula er byens storstue, og Munchs malerier gir aulaen en unik posisjon i verdenssammenheng. Rommet er nedslitt, og maleriene trenger sårt til rensing. Man arbeider nå også med å finne gode løsninger for ventilasjon og varme og bedre forhold for publikum. Verd å merke seg er den meget gode akustikken i aulaen, og det blir en utfordring å forene de mange krav dette rommet stiller.

3. Fredningsarbeid

Fredningen av Bygdøy kulturmiljø

Gjennom hele folkeparken på Bygdøy går det nett av store og små stier, som her i Kongeskogen. Foto: Mette Eggen©Riksantikvaren

I begynnelsen av april 2007 sendte Riksantikvaren ut varsel om at nordvestre del av Bygdøyhalvøya i Oslo ville bli foreslått fredet som kulturmiljø.

Området omfatter blant annet Bygdø Kongsgård, Norsk Folkemuseum med Vikingskipshuset, Bygdøy kapell, øya Killingen og et areal i sjøen omkring området. Unntatt fra fredningen er Oscarshall slott og kongsgårdens hovedhus med sidebygg og omkringliggende park, som er underlagt H.M. Kongens disposisjonsrett. Grunnen til unntaket er at det allerede foreligger spesielle rutiner for samarbeidet mellom Det Kongelige Hoff og Riksantikvaren.

Sikring

Hensikten med dette initiativet er å sikre de kulturhistoriske verdiene i kulturlandskapet og bebyggelsen i dette spesielle området både for hovedstaden og for nasjonen Norge. Det er først og fremst områdets historie som kongelig eiendom siden middelalderen og kongehusets tilrettelegging av store deler av landskapet som folkepark på 1800-tallet som utgjør grunnlaget for fredningen. Fra 2005 fikk Norsk Folkemuseum forvaltningsansvaret for kulturlandskapet innenfor eiendommen Bygdø Kongsgård.

Kongelig eiendom

Mens søndre del av halvøya stort sett er bebygd med eneboliger, utgjør nordvestre del i dag et svært viktig rekreasjons- og opplevelsesområde for hele Oslos befolkning. Her er landskapet formet av landbruksdrift gjennom århundrer. Etter 1814, under Kong Karl Johan og hans etterfølgere Oscar I, Karl XV og Oscar II, ble store deler av kongehusets eiendom lagt ut til folkepark for Christianias befolkning, på samme måte som Djurgården ble utviklet for befolkningen i Stockholm. Oscar II begynte i 1894 å sette opp gamle norske hus på et areal like ved kongsgården, i dag en del av Norsk Folkemuseum. Ved siden av selve kongsgården med hage og park finnes en rekke andre karakteristiske bygningsanlegg som fortsatt preger

området, som Oscar Is lystslott Oscarshall med paviljong og kavalierfløy, serveringsstedene Rodeløkken og Sæterhytten med paviljonger og flere av de såkalte kongevillaene.

Befolkningens velferd

Folkeparken ble anlagt i de kuperte skogsområdene omkring kongsgården, som Kongeskogen, Hengsåsen og Dronningberget, og dokumenterer både kongehusets interesse for befolkningens velferd og 1800-tallets naturtilpassete parker i landskapsstil. Fra 1830-åra ble det bygd ut et nett av gangveier med orienteringsskilt, brygger, badeplasser, serveringssteder og utsiktspunkter med benker som en del av det tilrettelagte tilbudet til publikum. Mye av dette er fortsatt bevart, selv om mange av anleggene bare eksisterer som ruiner. Øya Killingen er inkludert i fredningsområdet fordi den landskapsmessig hører til Bygdøylandet, og fordi den utgjør en del av båtmiljøet ved Bygdøy Sjøbad.

Sjelden vegetasjon

I kulturlandskapet på Bygdøy, ikke minst i de skogsområdene som ble lagt ut til folkepark, er det i dag dokumentert naturforekomster av nasjonal verdi spesielt når det gjelder vegetasjon og geologi. Fylkesmannen i Oslo og Akershus tilrådte i 2005 at til sammen fire områder på Bygdøy blir vernet etter naturvernloven som henholdsvis landskapsvernområder og naturreservater. Arbeidet med å klarlegge innhold og omfang av en kulturmiljøfredning vil også avklare hvorvidt både naturvernloven og kulturminneloven skal anvendes innenfor området.

Lokal høring

Utarbeiding av fredningsforslaget går parallelt med Oslo kommunes arbeid med reguleringsplan for Bygdø Kongsgård. Plan- og bygningsetaten og Riksantikvaren vil sende sine respektive forslag på lokal høring samtidig i 2008 for å oppnå en best mulig forståelse for de prosessene som er i gang.

Landsverneplanene - største fredningsprosjekt siden 1920-tallet

Flyplasser, fengsler og sykehus og andre store bygningskomplekser skal komme på fredningslisten. Landsverneplanarbeidet er det største fredningsprosjektet siden 1920-tallsfredningene.

Haldenklinikken ble fredet i fjor sommer. Foto: Ingrid Djupedal©Riksantikvaren.

Velferdsstatens oppbygning er en vesentlig del av den nasjonale historien som skal dokumenteres for ettertiden. I 2004 besluttet Regjeringen at alle statlige sektorer skal igangsette sitt arbeid med landsverneplaner. Disse planene skal danne grunnlag for forvaltningen av sektorenes egne kulturminner og gi grunnlag for et formelt vern etter kulturminneloven. 2007 har vært et år der flere av landsverneplanene har endret status fra ”plan” til ”fredet etter forskrift”.

Nye krav

Landsverneplanarbeidet er det største fredningsprosjektet siden 1920-tallsfredningene og har et omfang som både er utfordrende og kapasitetskrevende. Nå vil de store bygningskompleksene og teknisk svært spesialiserte løsninger for alvor komme inn på fredningslisten. Fredninger av flyplasser, fengsler og sykehus stiller nye krav til kunnskap. Riksantikvaren fikk en liten smakebit på hva vi har i vente da sykehuset Haldenklinikken i Østfold ble fredet sommeren 2007. Hvordan kan man frede en bygningstype der kravene til endring er så store?

Felles verdier

Selv om kulturminnevern omhandler verdier skapt i fortiden, er det like fullt en av nåtidens samfunnsoppgaver å ivareta disse verdier på linje med ivaretagelse av helsefaglige eller for den saks skyld brantekniske hensyn. Det handler i begge tilfeller om ivaretagelse av felles verdier som vi i dag er opptatt av å sikre. Førstnevnte pålagte hensyn følger av vedtatt nasjonal kulturminnepolitikk, som også er i tråd med ratifiserte internasjonale vernekonvensjoner.

Ny type vedtak

Landsverneplanarbeidet stiller krav til en ny type fredningsvedtak, der vedtaket i sterkere grad vil måtte spisses og formålsdefineres. Som myndighet og ansvarlig for utvalget er det viktig at Riksantikvaren ikke gaper over for mye, men sørger for at det som velges er godt og omfattende nok til å formidle historien om sektoren. Samtidig er det også vesentlig at de ulike statlige sektorene tar sitt ansvar i forhold til vern av sine kulturminner, ikke bare i form av et planarbeide, men også når det kommer til iverksetting og oppfølging.

Verdens nordligste bastionfestning fredet
Vardøhus festning ble fredet i juli 2007.

Bastionfestningen Vardøhus har en fullstendig symmetrisk stjerneformet grunnplan fullt i tråd med sin tids europeiske festningsidealer. Foto: ©Roar EdvardsenTo-Foto AS

Samtidig ble det varslet om en områdefredning for å beskytte dette helt unike kulturminnet. Vardøhus har en vesentlig betydning militær-, riks- og arkitekturhistorisk. Vardøhus er den best bevarte bastionfestning i Norge med fullstendig symmetrisk stjerneformet grunnplan fullt i tråd med sin tids europeiske festningsidealer.

Ambisjoner

Vardøhus festning er kanskje den av våre festninger som best illustrerer hvordan Statens politiske ledelse – her først kong Håkon V Magnusson (1299-1319) og senere diverse dansk konger – har bygget festninger som signal om politiske ambisjoner. Den nåværende festningen har hatt to forgjengere, først en middelalderborg samtidig med den første kirken ca 1307, senere et slottsanlegg ved Sørvågen fra siste del av 1400-tallet. Dagens festning er fra ca 1738.

Politisk effekt

Nasjonal overhøyhet, rett til å skattlegge, rett til å gi handelsprivilegier etc ble altså kommunisert til omverdenen gjennom å bygge en festning, der den politiske effekt var ment å strekke seg langt utover rekkevidden for festningens kanoner. Det skal ærlig innrømmes at disse kanonene ikke rakk veldig langt siden Vardøhus på alle vis er en svært liten festning. Og sånn fungerte det langt på vei også, det var med andre ord en vellykket strategi. Særlig tydelig kan man se dette når Vardø mot slutten av 1500-tallet blir et brennpunkt i vesteuropeisk sjøfartspolitik.

Kongens krav

Engelskmenn, hollendere og franskmenns handel med Russland begynte å følge en nordlig rute forbi Vardø, og kong Christian den 4. avkrevde avgift. Dette førte til at særlig forholdet til England, men også Russland bli dårlig. Også svenskene yppet seg, igjen, og resultatet ble blant annet Kalmarkrigen (1611-13) som endte uten avståelser i nord. Svenskene måtte akseptere alle krav fra Danmark-Norge.

Myndighet

Strategien er for øvrig på mange måter helt i tråd med den tankegang dagens politiske myndigheter har, når de peker på betydningen av Forsvarets nærvær i de havområdene vi hevder jurisdiksjonsmyndighet over. Ved å være tilstede og kontrollere maskevidde på utenlandske trålere, påvirker og utvikler vi folkeretten.

Dobbeltrolle

Den dobbeltrolle som Vardøhus hadde, både som militært støttepunkt og sete for utøvelse av andre funksjoner, ble også understreket ved at lensherren, som tilsvarer fylkesmannen, i lange perioder hadde sitt standkvarter på festningen. Typisk nok er således Vardøhus den av de gamle festningene som har hatt meget stor nasjonal betydning, men likevel knapt har løst skudd mot en angriper eller beleirer.

Kapell

Merk likevel at da man midt på 1800-tallet ønsket å markere norsk nasjonal overhøyhet overfor Russland i Øst-Finnmark, vurderte man å etablere et for sin tid moderne fort – men fant ut at signaleffekten ville være bedre ved å bygge en kirke, og gjorde dette. ”Oscar den 2’s” kapell ble satt opp i Grense Jakobselv. Det skyldtes den meget religiøse russiske

befolknings respekt for gudshuset som symbol, som var antatt å være større enn respekten for kanoner – nettopp fordi det var symboleffekten som var poenget, ikke ildkraften.

Fredningsgjennomgangen i rute

Første år av Riksantikvarens fredningsgjennomgang ble tilbakelagt i 2007. Prosjektet er planlagt å vare i til sammen fem år.

Fredningsgjennomgangen har ført til at fjellgården Gressåmoen i Snåsa i Nord-Trøndelag ble fredet etter flere år. Foto: Cathrine Skredderstuen Rolland©Riksantikvaren

Fredningsgjennomgangen ble beskrevet i fjorårets årsmelding, da prosjektet kom i gang i 2006. En kort beskrivelse er likevel på sin plass.

Prosjektet har to formål:

- 1. Vi skal foreta en statusgjennomgang av alle vedtaksfredninger fra perioden 1923-1979. Dette skal munne ut i en presisering av fredningens omfang og formål, samt en oppdatert dokumentasjon av de fredete bygningene. Dette gjøres i samarbeid med fylkeskommunene og i dialog med eierne.
- 2. Vi skal slutføre alle påbegynte fredningssaker som er igangsatt før 2005. Prosjektet har en varighet på 5 år.

2007 er prosjektets første hele år. De fylkene som har vært i sving i år er Aust-Agder, Buskerud, Finmark, Hedmark, Nord-Trøndelag, Oppland, Sør-Trøndelag, Troms, Vest-Agder og Vestfold.

Aust- og Vest-Agder og Troms er på oppløpssiden, mens de øvrige også skal arbeide deler av, eller hele 2008.

Det er et varierende antall eiendommer i første del av prosjektet som skal gjennomgås, fra ni eiendommer i Troms til 108 i Oppland. Hovedtyngden av arbeidet i år har vært befaring, dokumentasjonsinnhenting og informasjon/dialog med eier. Det er fylkeskommunenes representanter som befarer alle eiendommene, og de melder om mange positive og entusiastiske eiere. Vi merker i tillegg at det er store forventninger blant eierne om at dette prosjektet, sammen med tilstandsregistreringen som pågår samtidig, skal resultere i bedre

rammevilkår for eierne. Vi har de samme forventningene til dette og forsøker å gjøre vårt for at dette bedres.

For del to gjelder det å få 20 pågående fredninger gjennom fredningsprosessen. Her er vi godt i gang. Eksempelvis er fredningen av fjellgården Gressåmoen i Nord-Trøndelag, som er en helt ny slutført fredning.

4. Arkeologi

Staten dekker flere utgifter

Riksantikvaren har i 2007 arbeidet med oppfølging av rundskriv T-02/2007 – Dekning av utgifter til arkeologiske arbeider ved mindre, private tiltak.

Kokegrop, arkeologisk utgravning i Lærdal. Foto: Terje Hovland©Riksantikvaren

Lite kjent ordning

I medhold av kulturminnelovens § 10 skal staten, etter departementets bestemmelse dekke utgiftene til særskilt gransking av automatisk fredete kulturminner ved mindre, private tiltak dersom disse blir urimelig tyngende for tiltakshaveren. Dette kan være tiltak som bygging av egen bolig, garasje, vei etc. Denne bestemmelsen ble tatt inn i loven i 1978, men ordningen har vært lite kjent, og de statlige midlene til å dekke disse utgiftene har vært små.

Økte tilskuddsmidler

I Stortingsmeldingen ”Leve med kulturminner” (St.meld. nr. 16, 2004-2005) ble det fremmet forslag om å revitalisere denne ordningen. I meldingen heter det blant annet at det er et behov for at staten i større grad enn i dag dekker utgifter til utgraving av automatisk fredete kulturminner i forbindelse med mindre, private tiltak. Videre heter det at departementet vil øke tilskuddsmidlene og gjennom å gi nye retningslinjer, endre dagens forvaltningspraksis slik at staten i større grad dekker disse utgiftene.

Flere endringer

Som en oppfølging av stortingsmeldingen utarbeidet Miljøverndepartementet i 2007 et nytt rundskriv – Rundskriv T-02/2007 – Dekning av utgifter til arkeologiske arbeider ved mindre, private tiltak. Rundskrivet trådte i kraft 1. mars 2007 og legger opp til flere endringer. Som

hovedregel skal det gis full dekning når kriteriene i loven er oppfylt. Det legges også opp til at saksbehandlingen skal effektiviseres, og at det skal gjøres en automatisk vurdering av dekningsspørsmålet i disse sakene.

Arbeidet hos Riksantikvaren

Riksantikvaren startet høsten 2007 arbeidet med å utarbeide egne retningslinjer for saksbehandlingen knyttet opp mot rundskrivet. Arbeidet vil bli ferdigstilt våren 2008. Det vil bli utarbeidet nærmere rutiner og standarder for kulturminneforvaltningens arbeid med tiltak som omfattes av rundskrivet. Det vil også bli utarbeidet nærmere retningslinjer for og avklaring av spørsmål knyttet til for eksempel delvis utgiftsdekning, urimelig tyngende, utbetalingsrutiner og kontrollmekanismer.

Flere får dekket utgifter

Som nevnt i stortingsmeldingen ønsker departementet å øke tilskuddsmidlene til mindre, private tiltak. I 2007 ble det derfor satt av 5,5 millioner kroner til slike tilskudd, og i statsbudsjettet for 2008 har departementet foreslått å sette av 10,6 millioner kroner. Erfaringene fra 2007 viser at antall tiltak som omfattes av ordningen øker, og at stadig flere mindre, private tiltakshavere får dekket utgifter til arkeologiske arbeider helt eller delvis. Dette oppfattes som et tegn på at ordningen fungerer etter intensjonen.

5. Internasjonalt arbeid

Samarbeid med kulturminnevernet i Zambia

Kulturarven er en viktig ressurs for utvikling i Afrika. Godt styresett er en forutsetning for å ta vare på kulturarvens mange verdier. Riksantikvaren har siden 1998 samarbeidet med National Heritage Conservation Commission (NHCC) i Zambia for å styrke konservering og forvaltning av kulturminner.

Riksantikvar Donald Chikumbi sammen med kollegene Alfred Kashweka og Isaac Kanguya på Chinundu Fossil Forest. Foto: Inger Heldal©Riksantikvaren

I januar 2007 ble det kjent at kultur ikke lenger skulle være et prioritert område for norsk bistand til Zambia, og at støtten til NHCC dermed ville opphøre. Likevel var ambassaden opptatt av å sikre en best mulig avslutning av programmet. NHCC og Riksantikvaren kom

med forslag som skulle bidra til å sikre at resultatene av de norske investeringene vil leve videre.

Støtte

I oktober 2007 fikk NHCC beskjed om at det var innvilget 600 000 kroner til å slutføre planlagte aktiviteter i samarbeid med Riksantikvaren.

Den norske ambassaden i Zambia har støttet NHCC med totalt om lag 12 millioner kroner fra 2000. Som et resultat har NHCC nå fire regionale kontorer. Økt kapasitet og kompetanse har ført til at NHCC i dag er en av de mest effektive kulturminne-institusjonene i det sørlige Afrika.

Tett kontakt

Målet med det institusjonelle samarbeidet har vært å lage et nytt laboratorium og et dokumentasjonssenter, samt å få på plass et fungerende IT-system. Arkeologisk Museum i Stavanger og Norsk institutt for kulturminneforskning har bidratt med sin fagkompetanse, og NHCC har besøkt de norske partnerne ved flere anledninger. Samarbeidet har vært basert på gjensidig tillit opparbeidet gjennom mange år. Selv om pengene som var øremerket til institusjonelt samarbeid kun utgjorde om lag 10 prosent av støtten til programmet, har den tette kontakten vært avgjørende for de vellykkede resultatene.

Prioriterte oppgaver

De regionale kontorene har bidratt til at NHCC har fått bedre oversikt over landets kultur- og naturarv. Zambia er et land med store regionale forskjeller, og avstanden til hovedkontoret kan virke nærmest uoverkommelig til tider. Registrering av kulturminner, utarbeiding av forvaltningsplaner og ikke minst planer for utbygging av turisme er prioriterte oppgaver som pågår kontinuerlig. For å spre kunnskap om kulturarv har NHCC laget en rekke dokumentarfilmer som blir vist på TV-Zambia, og NHCC arbeider aktivt for at kulturarv skal få en større plass i undervisningen.

Tradisjonsbærere

Kulturarven er viktig for sosial samhørighet, identitet og tilhørighet. NHCC legger stor vekt på å samarbeide med lokalsamfunnet, spesielt viktig er kontakten med tradisjonelle høvdinge. Det nasjonale lovverket som skal verne kulturarven kan fortsatt være preget av tankegods fra kolonitiden, noe som kan føre til konflikter i forhold til sedvanerett/tradisjonelle lovverk.

I mai 2007 var NHCC invitert til å presentere seg for Komiteen for energi, miljø og turisme i Parlamentet, og det er klart at NHCC har bred politisk støtte.

Victoria Falls står på UNESCOs verdensarvliste. Foto: Inger Heldal©Riksantikvaren

Turistøkning

Turismen til Livingstone har hatt en nærmest eksplosiv økning de siste årene, mest på grunn av den politiske situasjonen i Zimbabwe. Nå flyr turistene til Livingstone for å se Victoria Falls, og antall besøkende ligger på rundt 200 000 per år. Det har blitt bygget nye luksushoteller langs Zambezi-elven, og det å håndtere turiststrømmen har blitt en ny utfordring for NHCC. I november 2006 besøkte UNESCOs Verdensarvsenter Victoria Falls, og de påpekte behovet for en ny felles forvaltningsplan for Zimbabwe og Zambia for å sikre en bærekraftig bruk av de unike natur- og kulturressursene. Felles plan ble lagt fram på slutten av 2007.

Termitter

Riksantikvar var hos NHCC i Livingstone i oktober, denne gang for å gjøre opp status og å komme med anbefalinger spesielt med tanke på bærekraften framover. Ikke alle problemene kunne løses med nytt utstyr eller kompetanse. Noen problemer skyldes organiseringen av arbeidet og bruken av personell og ressurser. Dessuten hadde termittene nok engang gått til angrep på treverket i det nye laboratoriet, til tross for avansert anti-termitt-behandling av hele bygningen, noe vi ikke hadde tatt med som risiko i vår planlegging.

I november arrangerte NHCC sammen med Africa 2009 et seminar om Kulturarv og HIV/Aids for å se på hvordan kulturminneforvaltere eventuelt kan bidra til å finne løsninger på pandemien og det den medfører av menneskelig lidelse. På seminaret deltok representanter fra mange afrikanske land sammen med høvdinger fra Livingstone-området og ekspertise på HIV/Aids og kulturelle forhold.

Samarbeid

Institusjonelt samarbeid er faglige diskusjoner, planlegging, strategier, behandling av gjenstander på laboratoriet, konservering av bergkunst i felt i Kasama, befaring av helleristninger på Jæren, opphold hos Arkeologisk museum i Stavanger, gjennomgang av databaser og registre hos Riksantikvaren. Det er hele tiden fokus på bevaring og forvaltning av kulturminner.

Institusjonelt samarbeid er også mye mer. Endeløse timer sammen på veien gjennom skiftende landskap gir rom for mange inntrykk og spørsmål. Vi kjører gjennom politisk, økonomisk og sosial historie. Underveis får vi vite at de tradisjonelle myndighetene eksisterer

parallelt med valgte autoriteter, vi får vite at The Paramount Chief fortsatt har myndighet inn i Mosambik og Malawi, og at hans grenser er uberørt av grensene som kolonimaktene trakk opp. Vi får vite at Zambia aldri har vært i krig, men at landet sjenerøst har tatt imot politiske flyktninger fra Sør-Afrika, Namibia, Zimbabwe og Mosambik, og at flyktningene fortsetter å komme, men nå mest fra Den demokratiske republikken Kongo.

Gruver

Vi har kjørt gjennom Kopperbeltet og sett restene av de gamle gruvene omgitt av klart atskilte boligområder for svarte og hvite. Vi har sett stedet der Zambias fagbevegelse startet, og vi har sett moderne hightech gruver som vokser opp med australsk kapital. Zambias forrige president, Mr Chiluba, var en ivrig tilhenger av privatisering og solgte villig ut store deler av landets ressurser mens han beholdt profitten selv. Derfor er nå store deler av landets verdier på utenlandske og private hender. Prisen på kopper har steget igjen, ikke minst på grunn av krigen i Irak som gjør at den amerikanske våpenindustrien trenger kopper til produksjon av ammunisjon. Men om zambierne selv blir rike av krigen i Irak er tvilsomt.

Vi har stanset opp ved det store treet der slavene ble solgt på vei mot Øst-kysten og Zanzibar. Vi har også besøkt Ndola der Dag Hammarskjølds fly falt ned etter fredsforhandlinger i Kongo.

Heksekraft

For å komme til Zambezi-elvens utspring har vi kjørt på den smale landstripen mellom Angola og Den demokratiske republikken Kongo. Etter Solwezi blir veien dårligere og dårligere, skogen tettere og tettere, og aldri har vi sovet på et verre gjestehus! De siste milene blir lange, men vi finner fram til kilden. På veien tilbake sitter noen av vaktene på med oss. Tåken siger inn over urskogen og stemningen er trolsk. De forteller om en ny vakt som har kommet utenfra, og som er fremmed. Det er tydelig at åndene ikke ønsker å ha ham der, for stakkaren har blitt angrepet flere netter på rad. Han er nå blå og gul over hele kroppen. Witchcraft er slett ikke historie. Hvis du ikke respekterer ritualene så er du fortapt!

Innsats for europeisk kulturarv

Gjennom EØS-midler bidrar Norge med store beløp til bevaring av europeisk kulturarv. Denne innsatsen har generert en rekke samarbeidsprosjekter mellom kulturarvinstitusjoner i Norge og mottakerlandene.

Vaclav Mikusek fra Wallachia utendørsmuseum i Tsjekkia har samme utfordringer som Eivind Falk ved Norsk Handverksutvikling. Løsninger finner de i fellesskap. Foto: Norsk Handverksutvikling

EØS-midlene ble opprettet i 2004, da EØS-området ble utvidet med 10 nye land. Midlene er Norges ytelse til sosial og økonomisk utvikling i de nye EU-landene. Norge bidrar i perioden

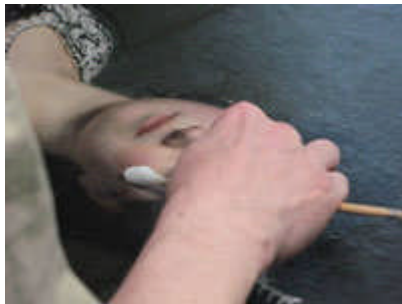
2004-2009 med om lag 10 milliarder kroner. De fleste land har utlyst midler og godkjennelsesprosessen av prosjekter er i full gang.

Stor satsing

En betydelig andel av disse midlene går til bevaring av vår felles europeiske kulturarv. Det anslås at om lag 20 prosent av EØS-midlene vil gå til kulturarv. Behovet er stort og midlene har i 2007 generert en enorm mengde søknader. De nye EU-landene er inne i en nasjonsbyggende fase. Bevaring av kulturarven er en viktig del av denne prosessen.

Synlig resultat

Resultater av Norges innsats er nå synlig i mottakerlandene. Et eksempel på et viktig kulturminne som istandsettes med norske midler er Wilanow slottet utenfor Warszawa. Slottet er et sentralt kulturminne i hovedstadsregionen, fordi det sto intakt etter bombingene under andre verdenskrig. Slottet har mottatt 3,5 millioner euro fra EØS-midlene. Dette er sårt trengte penger for et bygg med enorme renoveringsbehov.

Malerikonservering ved Wilanow slott. Foto: Eva Camerer©Riksantikvaren

Muligheter for samarbeid

Norges bidrag åpner dører også for norske miljøer. Et overordnet mål med EØS-midlene er økt samarbeid og kontakt mellom Norge og mottakerlandene. Riksantikvaren har spilt en sentral rolle for å inkludere norsk kulturarvsektor i bilaterale samarbeid med de nye EU-landene. En rekke norske kulturinstitusjoner, fagmiljø, museer, kommuner og fylkeskommuner har i løpet av 2007 engasjert seg i samarbeidsprosjekter. I 2007 har Riksantikvaren bidratt til dette arbeidet blant annet ved å arrangere partnerskapsseminar i mottakerlandene. Norske kulturarvinstitusjoner blir invitert med på seminarer. Flere gode prosjekter har materialisert seg i etterkant av arrangementene.

Samme utfordringer, ulik kompetanse

Hvorfor engasjerer norske fagmiljø seg internasjonalt? Erfaringen viser at på tross av kulturforskjeller er utfordringene ofte like. Samarbeid bidrar til å utvikle nye løsninger og er en mulighet til å utveksle kompetanse. Et eksempel er Maihaugen og Norsk Handverksutviklings prosjektsamarbeid med Wallachia utendørsmuseum i Tsjekkia. Målet for prosjektet er bevaring av håndverkstradisjoner som står i fare for å forsvinne. Tradisjoner som er avgjørende for å bevare den bygningsmassen museene forvalter. EØS-prosjektet har gitt museene en mulighet til å utvikle en modell for overføring av tradisjonsbåren kunnskap.

Wilanow slott utenfor Warszawa er i full gang med å restaureres med penger fra Norge. Foto: Eva Camerer©Riksantikvaren

6. Hager som kulturminner

Hageprosjektet

Hager, parker og andre grøntanlegg utgjør en egen kategori kulturminner som finnes over hele landet og i alle lag av befolkningen. Riksantikvaren tok i 2005 initiativet til et flerårig

Eidsvollsbbygningen gjennomgår en omfattende restaurering foran tohundreårsjubileet i 2014 samtidig som det også er ønskelig å sette i stand hagen. På tross av at stedet er svært godt kjent i Norge, vet man lite om prydhagen til Carsten Anker. Ved hjelp av hagearkeologiske metoder ble derfor terrenget undersøkt for å se om det fantes spor etter 1814-anlegget, og det ble gjort flere interessante funn. Arbeidsgruppa i Hageprosjektet besøkte hagen på studieturen høsten 2007. Foto: Mette Eggen©Riksantikvaren

Hagene er alt fra private oaser for pryd og nytte til offentlige rekreasjonsarealer. De hagene

som er best registrert, er de store, gamle hageanleggene ved overklassens boliger, anlagt i tråd med skiftende stilarter. De enkle hagene som husmenn og fiskerbønder stelte i stand, er så godt som ukjente.

Fredete hager

De hage- og parkanleggene fra nyere tid som er fredet etter kulturminneloven ved enkeltvedtak, omfatter omkring 30 anlegg. I tillegg finnes det en rekke hager innenfor de seks kulturmiljøene som er fredet til nå. Til sammen utgjør disse likevel bare en brøkdel av de kulturhistorisk verdifulle grøntanleggene i landet. Og ettersom det langsiktige målet for bevaring og bruk av kulturminner i Norge blant annet er å sikre et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer, betyr det at kulturminneforvaltningen må sørge for at hager og parker er langt bedre representert, både på fredningslistene og i kulturminneregisteret Askeladden.

Gårdsanlegget Holmeegenes i Stavanger ble fredet i 2005 med tun og hage og et område rundt. Gårdens tuntre, en gammel lind, utgjør et av 3 eksempler på enkelttrær som ifølge kulturminnedatabasen Askeladden er fredet etter kulturminneloven. Treet er registrert under kategorien historisk hage og arten tre-tuntre. Hageprosjektet vil drøfte de begrepene som er i bruk om grøntanlegg generelt og i Askeladden. Foto: Riksantikvaren.

Langsiktig prosjekt

Riksantikvaren tok i 2005 initiativet til et flerårig prosjekt med navn ” Forvaltning av historiske hager og parker i Norge”, til daglig kalt ”Hageprosjektet”. Det endelige målet med prosjektet er å utarbeide en landsverneplan for denne kategorien kulturminner, basert på langt bredere registreringer enn i dag. NIKU ble engasjert for å utforme hovedmomenter i et forprosjekt, som ble lagt fram våren 2007. Her skisseres blant annet hvilke arkiver og registre i Norge som er mest innholdsrike når det gjelder grøntanlegg. Hagekunstarkivet ved Institutt for landskapsplanlegging på Ås regnes som det viktigste, og RA bidro i 2007 med midler til istandsetting og digitalisering av dette arkivet.

Arbeidsgruppe

Det er nedsatt ei arbeidsgruppe på tvers av avdelingene og ei styringsgruppe som holder tak i prosjektet, pluss en ekstern referansegruppe. I 2007 besøkte vi Register of Historic Parks and Gardens hos English Heritage i London, og arbeidsgruppa foretok en studiereise til utvalgte hageanlegg i Akershus, Hedmark og Oppland. Forprosjektet ferdigstilles av Riksantikvaren våren 2008. Samtidig arbeider vi med å oppdatere Askeladden ved å legge inn eksisterende registreringer av hager og parker.

Pilotprosjekt 2008-2009

Som en avrunding av forprosjektet vil vi i løpet av 2008 gjennomføre et pilotprosjekt der Troms, Sogn og Fjordane og Hedmark fylkeskommuner deltar med å prøve ut en best mulig metode for å registrere grøntanlegg med kulturhistorisk verdi. De tre fylkene skal teste metoden, og de anleggene de registrerer, kan presenteres som en del av fylkeskommunenes

program for Kulturminneåret 2009. Riksantikvaren har satt av midler til både forprosjektet og fylkenes arbeid med pilotprosjektet.

08. 2 2008

Denne artikkelen er hentet fra www.riksantikvaren.no